

Розділ І. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

DOI: 10.33766/2524-0323.99.13-26

УДК: 342.45

Берназюк Я. О., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист
України, професор кафедри конституційного та міжнародного права
Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського (м. Київ, Україна)

e-mail: bern1979@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2353-4836>

ВИРІШЕННЯ КОЛІЗІЙ МІЖ АКТАМИ ЗАКОНОДАВСТВА РІЗНОЇ ЮРИДИЧНОЇ СИЛИ ТА МІЖ ПРАВОВИМИ ВИСНОВКАМИ (ПОЗИЦІЯМИ) ВЕРХОВНОГО СУДУ

Статтю присвячено висвітленню окремих підходів до вирішення колізій між актами законодавства різної юридичної сили та правовими висновками Верховного Суду.

На підставі аналізу законодавства та національної судової практики обґрунтовано, що при наявності колізій між актами однакової юридичної сили потрібно застосувати ієрархічний підхід. Доведено, що він ґрунтується на ієрархічній системі нормативно-правових актів, основу якої складає Основний закон держави – Конституція України, а всі інші закони приймаються на підставі та відповідно до Конституції України і не можуть їй суперечити; водночас підзаконні нормативно-правові акти приймаються на підставі та відповідно до законів України.

Аргументовано, що у випадку суперечності норм підзаконного акта та норм закону слід застосувати норми закону, оскільки він має вищу юридичну силу.

На підставі аналізу судової практики виявлено, що колізія може виникати між правовими позиціями Верховного Суду у складі різних колегій, палат чи об'єднаної палати, між правовими позиціями касаційних судів, а також касаційного суду та Великої Палати Верховного Суду. Доведено, що причиною виникнення таких колізій може бути неоднаковий підхід судів до тлумачення норм права, що регулюють одні і ті ж самі суспільно-управлінські правовідносини; невідповідність актів законодавства критерію «якості закону», наявність колізій у законодавстві, застосування судами касаційної інстанції неоднакового підходу до вирішення колізій у законодавстві.

Обґрунтовано, що для подолання колізії між правовими позиціями Верховного Суду застосовують певні правила, відповідно до яких висновки, які містяться в рішеннях судової палати касаційного суду, мають перевагу над висновками колегії суддів касаційного суду, висновки об'єднаної палати – над висновками палати чи колегії суддів касаційного суду, а висновки Великої Палати Верховного Суду – над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів.

Ключові слова: колізія в законодавстві, юридична сила, ієрархія актів законодавства, адміністративне судочинство, правовий висновок (позиція) Верховного Суду, Верховний Суд.

Постановка проблеми. З огляду на принцип верховенства права, закріплений у Конституції України (ст.ст. 8, 129 та ст. 147), національне законодавство має відповідати, зокрема, критерію «якість закону», тобто бути чітким та послідовним, не допускати неоднозначного тлумачення норм права, а також існування суперечливих, конфліктуючих між собою положень.

Водночас, на практиці внаслідок різних причин можуть виникати суперечності між актами законодавства, що отримали назву «колізії». У такому випадку адміністративним судам доводиться вирішувати колізії в законодавстві, керуючись при цьому, серед іншого, ст.ст. 3, 6 та ст. 7 Кодексу адміністративного судочинства України (КАС України) [1], які визначають, що в разі невідповідності правового акту Конституції України, закону України, міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана ВРУ, або іншому правовому акту суд застосовує правовий акт, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України.

Отже, одним із підходів до вирішення колізії, зокрема, якщо вона (така колізія) виникає між актами законодавства різної юридичної сили, є пріоритетність норм, що містяться в актах вищої юридичної сили.

Зважаючи на вищезазначене, а також з огляду на те, що наявність колізій є суттєвим недоліком національного законодавства, що призводить до негативних наслідків у вигляді безпосереднього порушення принципів правової визначеності, легітимних очікувань та належного урядування, питання подолання колізій у законодавстві, а також у правових позиціях Верховного Суду (ВС), є актуальним напрямком дослідження сучасної правової науки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання існування та вирішення колізій у законодавстві досліджували такі науковці, як: М. В. Білак, С. С. Василів, О. В. Гончарук, Г. І. Дутка та ін. Деякі проблеми виникнення колізій у законодавстві та правових позиціях ВС були предметом вивчення у наукових роботах автора цієї статті [2; 3]. Проте практичний аспект вирішення колізій між актами законодавства різної юридичної сили та між правовими позиціями ВС у сучасній правовій науці залишається недостатньо дослідженим.

Формулювання цілей. Метою статті є визначення деяких основних підходів до вирішення колізій між актами законодавства різної юридичної сили та між правовими позиціями ВС на підставі аналізу законодавства та судової практики.

Виклад основного матеріалу. Основним підходом при вирішенні колізій між актами законодавства різної юридичної сили є застосування акта, що має вищу юридичну силу.

З цього приводу, розглядаючи справу № 240/4937/18 з приводу нарахування та виплати підвищення до пенсії непрацюючим пенсіонерам, які проживають на території радіоактивного забруднення, Велика Палата Верховного Суду (ВП ВС) у постанові від 18 березня 2020 р. зробила висновок щодо вищої юридичної сили закону як основного джерела права, його місця в системі нормативно-правових актів відповідно до Конституції України.

ВП ВС вважає, що до ознак, які відрізняють закон від інших нормативно-правових актів, слід віднести: 1) прийняття його вищим представницьким органом державної влади України; визначення ВРУ єдиним органом законодавчої влади означає, що жоден інший орган державної влади не уповноважений приймати закони (Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 р. № 17-рп) [4]; 2) критерій регулювання найбільш важливих суспільних відносин, які визначені ст. 92 Конституції України; 3) вища юридична сила закону, яка полягає в тому, що всі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм; підпорядкованість таких актів законам закріплена в положеннях Конституції України.

Суд також врахував, що основу системи нормативно-правових актів складає Основний Закон – Конституція України, усі інші закони приймаються на підставі та відповідно до Конституції України й не можуть їй суперечити; водночас підзаконні нормативно-правові акти приймаються на підставі та відповідно до законів України.

ВП ВС наголосила, що жодний підзаконний нормативно-правовий акт (указ, постанова, розпорядження тощо), незалежно від джерела та органу його походження, не може суперечити законодавчому регулюванню суспільних відносин; такий підзаконний акт підлягає приведенню, відповідно закону, або підлягає негайному скасуванню, а отже, без виконання цих вимог не може застосуватися як акт застосування норми права для регулювання певних відносин одночасно із законами України [5].

Отже, за вищезазначеним висновком ВП ВС, у випадку суперечності норм підзаконного акта та норм закону слід застосовувати норми закону, оскільки він має вищу юридичну силу. Причому, з огляду на положення ст.ст. 91, 92, 106, 113, 117 Конституції України, ієрархія нормативно-правових актів у системі законодавства України визначається таким чином: Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України (ВРУ), закони України, укази Президента України, постанови ВРУ, постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) та акти інших центральних органів виконавчої влади. Крім того, важливо врахувати ще, щонайменше, чотири види актів законодавства або прирівняних до них, а саме: рішення референдуму (ст.ст. 69, 73 Конституції України), рішення КСУ про тлумачення Конституції України (ст. 150 Конституції України), укази Президента України, видані протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України, які схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України з економічних питань, не врегульованих законами (п.4 Перехідних положень Конституції України), а також декрети КМУ (нормативно-правові акти, що видавалися в період з 2 грудня 1992 по 20 травня 1993 р., відповідно до Закону України «Про тимчасове зупинення повноважень Верховної Ради України, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України, і повноважень Президента України, передбачених пунктом 7-4 статті 114-5 Конституції України від 18 листопада 1992 року № 2796-XII).

У судовій практиці неодноразово використовувався підхід до вирішення колізії в законодавстві на основі застосування акта вищої юридичної сили.

Зокрема, ВС постановою від 22 лютого 2022 р. у справі № 420/12859/21 вирішив колізію норм права, що містяться в Податковому кодексі України (ПК України) та постанові КМУ, щодо дії мораторію на проведення податкових перевірок на період карантину.

Розглядаючи цю справу, ВС зауважив, що КМУ прийнято постанову № 89 від 3 листопада 2021 р. «Про скорочення строку дії обмеження в частині дії мораторію на проведення деяких видів перевірки». Проте мораторій на проведення податкових перевірок на період карантину прямо закріплений п. 52-2 підрозділу 10 розділу XX Перехідних положень ПК України та вказана норма в частині обмежень на проведення планових перевірок була чинною, її дія не припинялась.

Беручи до уваги той факт, що п. 52-2 підрозділу 10 розділу XX Перехідних положень ПК України є нормою вищої юридичної сили, ніж постанова КМУ № 89, ВС зробив висновок, що, за загальним правилом вирішення колізій, Суд застосовує акт законодавства, який має вищу юридичну силу, або положення відповідного міжнародного договору України, а тому у даному випадку, підлягають застосуванню саме норми ПК України [6].

Значна частина колізій наразі існує в законодавстві, що регулює пенсійні правовідносини. Наприклад, розглядаючи справу № 825/997/17, ВП ВС у постанові від 10 листопада 2021 р. вирішила ієрархічну колізію нормативно-правових актів шляхом застосування норми, яка закріплена в акті, що має вищу юридичну силу. Зокрема, було виявлено колізію між положеннями Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», постановою КМУ від 22 вересня 2010 р. № 889 (далі – Порядок № 889) та Інструкцією про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам, затвердженою наказом Міністра оборони України від 11 червня 2008 р. № 260 (Інструкція № 260) у частині визначення складових грошового забезпечення.

ВП ВС зробила висновок, що, оскільки положення Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Порядку № 889 мають вищу юридичну силу, ніж Інструкції № 260, яка по-іншому регулює спірні правовідносини, норми останньої в частині обмеження включення до грошового забезпечення, з якого нараховується одноразова грошова допомога, щомісячної додаткової грошової винагороди, не підлягають застосуванню [7].

Крім того, розглядаючи справу № 760/11122/17, ВС у постанові від 20 грудня 2018 р. вирішив колізію між положенням ч. 2 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», відповідно до якої складовими грошового забезпечення є: посадовий оклад, оклад за військовим званням; щомісячні додаткові види грошового забезпечення (підвищення посадового окладу, надбавки, доплати, винагороди, які мають постійний характер, премія); одноразові додаткові види грошового забезпечення, за постановою КМУ від 28 травня 2008 р. № 499 «Про затвердження Порядку та умов призна-

чення виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), поранення (контузії, травми або каліцтва) чи інвалідності військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, та інвалідності звільнених з військової служби (зборів) осіб» (зі змінами, внесеними згідно з постановою КМУ від 25 липня 2011 р № 815).

ВС зробив такий правовий висновок: розмір одноразової грошової допомоги у разі інвалідності, що настала в період проходження військової служби, визначається Порядком № 499, а складові такого грошового забезпечення – відповідно до ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [8].

Аналогічний підхід до вирішення колізії між ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» та Порядком № 499 застосовано ВС у постанові від 23 квітня 2019 р. у справі № 523/15136/15-а [9].

У постанові від 6 березня 2019 р., розглядаючи справу № 822/163/18, ВС вирішував колізію щодо розміру грошової допомоги, визначеного в ч.6 ст. 23 Закону України «Про міліцію» (у редакції, чинній з 12 березня 2015 р.) і Порядком та умовами виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) або інвалідності працівника міліції, податкової міліції, затвердженим постановою КМУ від 12 травня 2007 р. № 707. З огляду на пріоритетність правового акта, який має вищу юридичну силу, у даному випадку ВС зробив висновок, що у зв'язку із встановленням інвалідності II групи одноразова грошова допомога має виплачуватись у розмірі, встановленому законом для працездатних осіб, як це передбачалось положеннями ст. 23 Закону України «Про міліцію» [10].

Інша справа № 345/1416/17 стосувалася перерахунку раніше призначеної пенсії на підставі ст. 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Розглядаючи цю справу, у постанові від 14 лютого 2019 р. ВС зробив висновок, що підвищення до пенсії в розмірах, визначених постановою КМУ від 16 липня 2008 р. № 654 «Про підвищення рівня пенсійного забезпечення громадян» (Постанова № 654), не відповідає розмірам, що підлягають виплаті реабілітованим громадянам відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення».

На цій підставі та з огляду на загальні засади пріоритетності законів над підзаконними актами, при визначенні розміру підвищення до пенсії або щомісячного довічного грошового утримання чи державної соціальної допомоги, що виплачуються, замість пенсії громадянам, які необґрунтовано зазнали політичних репресій і згодом були реабілітовані, та членам їхніх сімей, котрих було примусово переселено, ВС вказав, що слід керуватися нормами Закону України «Про пенсійне забезпечення», який має вищу юридичну силу, а не Постановою № 654, зважаючи на те, що остання звужує розмір сум, які підлягають виплаті реабілітованим громадянам та суперечить наведеним нормам Закону [11].

Аналогічні висновки містяться в постанові від 9 квітня 2020 р. у справі № 446/1525/16-а [12].

Водночас, у справі № 686/20189/16-а, яка стосувалася призначення пенсії за вислугу років, відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення

осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», вирішувалось питання щодо подолання колізії між зазначеним Законом та постановою КМУ від 17 липня 1992 р. № 393 (Порядок № 393) у частині визначення пільгового стажу, необхідного для призначення пенсії за вислугу років.

У постанові від 23 червня 2020 р. ВС наголосив, що Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» чітко передбачено, що пенсія за вислугу років призначається при наявності 22 і більше календарних років (у разі звільнення зі служби: з 1 жовтня 2014 р. по 30 вересня 2015 р.), та встановлено виключний перелік періодів служби, які враховуються в календарну вислугу років.

З огляду на те, що приписи Порядку № 393 суперечать приписам ст. 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», ВС зробив висновок, що застосуванню підлягає саме Закон, оскільки має вищу юридичну силу [13].

Аналогічна правова позиція викладена в постановках Верховного Суду від 27 березня 2018 р у справі № 295/6301/17 [14], від 10 липня 2019 р. у справі № 1840/3347/18 [15], від 22 серпня 2019 р. у справі № 295/7220/16-а [16], від 30 вересня 2019 р. у справі № 360/1432/19 [17] та від 27 березня 2020 р. у справі № 569/727/17 [18].

Прикладом вирішення судом колізій між актами законодавства різної юридичної сили в пенсійних правовідносинах є також постанова ВП ВС від 31 березня 2021 р. у зразковій справі № 580/2371/20, у якій спір виник з приводу нарахування та виплати особі підвищення до пенсії як непрацюючій пенсіонерці, котра проживає на території зони посиленого радіоекологічного контролю.

Розглядаючи цю справу, ВП ВС вказала на наявність колізії між ст. 39 Закону України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» та постановою КМ Української РСР від 23 липня 1991 р. № 106, де по-різному визначено зони радіоактивного забруднення, проживання в яких дає право на підвищення до пенсії.

Ураховуючи наведене, ВП ВС керувалася тим, що в разі існування суперечності між актами, прийнятими різними за місцем в ієрархічній структурі органами, застосовується акт, прийнятий вищим органом, як такий, що має більшу юридичну силу. Тому Закон України «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», має вищу юридичну силу порівняно з постановою КМ Української РСР від 23 липня 1991 року № 106 і, незважаючи на відсутність змін у цій постанові щодо виключення зони посиленого радіоекологічного контролю із зон радіоактивного забруднення, застосуванню підлягає саме Закон в редакції зі змінами, внесеними Законом № 76-VIII [19].

У деяких випадках суди вирішували питання про колізію між положеннями підзаконних нормативно-правових актів різної юридичної сили.

Наприклад, у постанові від 28 квітня 2021 р. у справі № 640/3098/20 ВС вирішував питання щодо законності Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України (МОН України) № 13 від 14 січня 2016 р. (Порядок № 13).

Розглядаючи цю справу, ВС встановив, що положеннями абз. 2-3 пп. 2 п. 7 Розділу II Порядку № 13 встановлено додаткові критерії, яким має відповідати особа для присвоєння їй вченого звання старшого дослідника (вони відсутні у переліку критеріїв, визначених Порядком затвердження рішень про присвоєння вчених звань, затверджених постановою КМУ від 19 серпня 2015 р. № 656 (далі – Порядок № 656)), а саме: визначено, як додаткова вимога, вид видання за періодичністю, періодичне видання. З огляду на це, оскільки зазначені положення Порядку № 13 не відповідають правовому акту вищої юридичної сили (п. 10 Порядку № 656), ВС погодився із судами першої та апеляційної інстанції про визнання протиправним та скасування абз. 3 пп. 2 п. 7 розділу II Порядку № 13, що містить таку невідповідність [20].

Цікавою з точки зору дослідження колізії у законодавстві між актами різної юридичної сили є справа № 922/2200/19, у якій спірні правовідносини виникли щодо відповідності статуту товариства закону.

Розглядаючи цю справу, у постанові від 10 червня 2020 р. ВС врахував, що, відповідно до положень ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України (ГК України), статут товариства – це основний документ, на підставі якого діє товариство. Підставами для визнання акта недійсним, у тому числі статуту, є його невідповідність вимогам чинного законодавства та/або визначеній законом компетенції органу, який видав (затвердив) цей акт, а також порушення, у зв'язку з його прийняттям, прав та охоронюваних законом інтересів позивача.

Важливо, що п. 3 глави VIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлено річний строк, протягом якого застосовуються положення статуту товариства, навіть якщо вони не відповідають вказаному Закону, за умови, що вони відповідають законодавству станом на день набрання чинності Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю».

З огляду на це, ВС зробив висновок, що після закінчення річного строку пріоритет статуту над Законом автоматично припиняється і положення статутів, які не відповідають зазначеному Закону, не застосовуються, натомість стають чинними норми Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [21].

Огляд національної судової практики свідчить про те, що непоодинокими є випадки наявності колізій між правовими позиціями ВС. При цьому причиною виникнення таких колізій може бути неоднаковий підхід судів до тлумачення норм права, що регулюють одні і ті ж самі суспільно-управлінські правовідносини; невідповідність актів законодавства критерію т. зв. «якості закону»; наявність колізій у законодавстві; застосування судами касаційної інстанції неоднакового підходу до вирішення колізій у законодавстві.

Необхідно зауважити, що обґрунтованими підставами для відступу від уже сформованої правової позиції ВС є: 1) зміна законодавства (існують випадки, за яких зміна законодавства не дозволяє суду однозначно зробити висновок, що зміна судової практики можлива без відступу від раніше сформованої правової

позиції); 2) ухвалення рішення КСУ; 3) нечіткість закону (невідповідності критерію «якість закону»), що призвело до різного тлумаченням судами (палатами, колегіями) норм права; 4) винесення рішення ЄСПЛ, висновки якого мають бути враховані національними судами; 5) зміни в праворозумінні, зумовлені розширенням сфери застосування певного принципу права; зміною доктринальних підходів до вирішення складних питань у певних сферах суспільно-управлінських відносин; наявністю загрози національній безпеці; змінами у фінансових можливостях держави [2, с. 84].

Досить часто причиною виникнення колізій у правових позиціях ВС є застосування судами касаційної інстанції неоднакового підходу до вирішення колізій у законодавстві.

Визначаючи способи подолання колізій між правовими позиціями ВС, необхідно згадати, що ВП ВС у постанові від 30 січня 2019 р. у справі № 755/10947/17 сформувала позицію, згідно з якою, незалежно від того, чи перераховані всі постанови, у яких викладена правова позиція, від якої відступила ВП ВС, суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати саме останню правову позицію ВП ВС [22].

Такий підхід неодноразово застосовувався ВС, зокрема, у постановках від 10 лютого 2022 р. у справах № 813/7762/14 [23] та № 826/10592/18 [24], від 16 лютого 2022 р. у справі № 380/8425/21 [25], від 18 травня 2022 р. справі № 160/5259/20 [26], від 1 червня 2022 р. у справі № 260/1815/21 [27] та ін.

Крім того, у судовій практиці виробився сталий підхід до визначення ієрархії правових позицій ВС у складі колегій, судових палат, об'єднаної палати, а також позицій касаційних судів та ВП ВС. Так у постанові від 13 лютого 2019 р. у справі № 130/1001/17 на підставі аналізу положень ст.ст. 346 та ст. 347 КАС України ВП ВС зазначила, що висновки, які містяться в рішеннях судової палати касаційного суду, мають перевагу над висновками колегії суддів касаційного суду, висновки об'єднаної палати – над висновками палати чи колегії суддів касаційного суду, а висновки ВП ВС – над висновками об'єднаної палати, палати й колегії суддів [28].

У Висновках та рекомендаціях П'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Податкові спори в адміністративному судочинстві» з цього приводу зазначено, що будь-який висновок ВС перед його врахуванням судами нижчих інстанцій повинен зіставлятись з іншими джерелами права, та, безумовно, законом у відповідній сфері правовідносин; пріоритет джерел права суддя повинен самостійно визначати в кожному випадку окремо, з урахуванням їхньої ієрархії, а також беручи до уваги конкретні обставини справи; подібний правозастосовний підхід дозволить віднайти баланс у сфері суспільно-правових відносин, а саме: з одного боку, забезпечить незалежність суддів та, як результат, принцип верховенства права, а з іншого – зміцнить стабільність правозастосовної практики та внутрішньо-судову дисципліну [29, с. 226].

Водночас, на думку деяких суддів ВС, з огляду на те, що зміна правового висновку здійснює значний вплив на судову практику, у тому числі на розгляд

тих справ, які вже перебувають у провадженні ВС, навряд чи може бути застосований до висновків ВС такий же підхід, як для вирішення темпоральної колізії норм, коли має застосовуватися норма, яка прийнята останньою. В обґрунтування цієї думки В. Крат наводить аргумент, що будь-яких законодавчих та доктринальних передумов для застосування темпорального підходу до вирішення колізій між правовими позиціями ВС немає, оскільки за наявності як теоретичної, так і практичної можливості для його застосування, вочевидь, не виникла би проблема неоднакової судової практики, тому що потрібно було б керуватися саме останнім висновком. З огляду на це, якщо правова позиція змінюється, вона має застосовуватися на майбутнє і для цього потрібно внести відповідні зміни до процесуального законодавства [30].

Висновки. Проведений у цій статті аналіз дав підстави підсумувати таке:

1. З огляду на принцип верховенства права, закріплений у Конституції України (ст.ст. 8, 129 та ст. 147), національне законодавство має відповідати, зокрема, критерію «якість закону», тобто бути чітким та послідовним, не допускати неоднозначного тлумачення норм права, а також існування суперечливих, конфліктуючих між собою положень (колізій у законодавстві).

2. У разі наявності колізії між актами законодавства різної юридичної сили слід застосовувати ієрархічний підхід, що ґрунтується на ієрархічній системі нормативно-правових актів, основу якої складає Основний Закон – Конституція України, усі інші закони приймаються на підставі та відповідно до Конституції України й не можуть їй суперечити; своєю чергою, підзаконні нормативно-правові акти приймаються на підставі та відповідно до законів України.

Суть цього підходу полягає в тому, що у випадку суперечності норм підзаконного акта та норм закону слід застосовувати норми закону, оскільки він має вищу юридичну силу; у разі наявності колізії між підзаконними нормативно-правовими актами, застосовується акт вищої юридичної сили відповідно до такої ієрархії: укази Президента України, постанови ВРУ, постанови КМУ та акти інших центральних органів виконавчої влади. Крім того, важливо враховувати ще, щонайменше, чотири види актів законодавства або прирівняних до них, а саме – рішення референдуму (ст.ст. 69, 73 Конституції України), рішення КСУ про тлумачення Конституції України (ст. 150 Конституції України), укази Президента України, видані протягом трьох років після набуття чинності Конституцією України, які схвалені Кабінетом Міністрів України і скріплені підписом Прем'єр-міністра України з економічних питань, не врегульованих законами (п. 4 Перехідних положень Конституції України), а також декрети КМУ (нормативно-правові акти, що видавалися в період з 2 грудня 1992 по 20 травня 1993 р. відповідно до Закону України «Про тимчасове зупинення повноважень Верховної Ради України, передбачених пунктом 13 статті 97 Конституції України, і повноважень Президента України, передбачених пунктом 7-4 статті 114-5 Конституції України від 18 листопада 1992 року № 2796-ХІІ).

3. Колізія може виникати в судовій практиці: між правовими позиціями ВС у складі різних колегій, палат чи об'єднаної палати, між правовими позиціями

касаційних судів, а також касаційного суду у складі ВС та ВП ВС; причиною виникнення таких колізій може бути неоднаковий підхід судів до тлумачення норм права, що регулюють одні й ті ж самі суспільно-управлінські правовідносини; невідповідність актів законодавства критерію «якості закону»; наявність колізій у законодавстві; застосування судами касаційної інстанції неоднакового підходу до вирішення колізій у законодавстві.

Для подолання колізії між правовими позиціями ВС застосовують такі правила: висновки, які містяться в рішеннях судової палати касаційного суду, мають перевагу над висновками колегії суддів касаційного суду, висновки об'єднаної палати – над висновками палат чи колегій суддів касаційного суду, а висновки ВП ВС – над висновками об'єднаної палати, палати й колегій суддів; під час вирішення подібних спорів має враховуватися остання правова позиція ВП ВС.

Використані джерела:

1. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 № 747-IV. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>. (дата звернення: 01.08.2022)
2. Берназюк Я. О. Особливості забезпечення єдності судової практики та відступу від правових позицій Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів). *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*. 2020. № 2(90). С. 77-89.
3. Берназюк Я. Особливості застосування критерію «якості закону» під час вирішення публічно-правових спорів. *Право і суспільство*. 2020. № 5/2020. С. 6-14.
4. Рішення Конституційного Суду України від 17 жовтня 2002 року № 17-рп (щодо повноваження Верховної Ради України). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02#Text>. (дата звернення:)
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18 березня 2020 року у справі № 240/4937/18. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88952401>. (дата звернення: 01.08.2022)
6. Постанова Верховного Суду від 22 лютого 2022 року у справі № 420/12859/21. URL : <https://zakononline.com.ua/court-practice/show/19200>.
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 10 листопада 2021 року у справі № 825/997/17. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/101241002>. (дата звернення: 01.08.2022)
8. Постанова Верховного Суду від 20 грудня 2018 року у справі № 760/11122/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78771007>. (дата звернення: 01.08.2022)
9. Постанова Верховного Суду від 23 квітня 2019 року у справі № 523/15136/15-а. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81366262>. (дата звернення: 01.08.2022)
10. Постанова Верховного Суду від 6 березня 2019 року у справі № 822/163/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80316580>. (дата звернення: 01.08.2022)
11. Постанова Верховного Суду від 14 лютого 2019 року у справі № 345/1416/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79846260>. (дата звернення: 01.08.2022)
12. Постанова Верховного Суду від 9 квітня 2020 року у справі № 446/1525/16-а. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88676051>. (дата звернення: 01.08.2022)
13. Постанова Верховного Суду від 23 червня 2020 року у справі № 686/20189/16-а. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/8997359>. (дата звернення: 01.08.2022)
14. Постанова Верховного Суду від 27 березня 2018 р у справі № 295/6301/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73042834>. (дата звернення: 01.08.2022)

15. Постанова Верховного Суду від 10 липня 2019 р. у справі № 1840/ 3347/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82947517>. (дата звернення: 01.08.2022)
16. Постанова Верховного Суду від 22 серпня 2019 р. у справі № 295/7220/16-а. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83799895>. (дата звернення: 01.08.2022)
17. Постанова Верховного Суду від 30 вересня 2019 р. у справі № 360/ 1432/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84621866>. (дата звернення: 01.08.2022)
18. Постанова Верховного Суду від 27 березня 2020 р. у справі № 569/ 727/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88457573>.
19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31 березня 2021 року у справі № 580/2371/20. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/96377415>. (дата звернення: 01.08.2022)
20. Постанова Верховного Суду від 28 квітня 2021 року у справі № 640/ 3098/20. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/96592209>. (дата звернення: 01.08.2022)
21. Постанова Верховного Суду від 10 червня 2020 року у справі № 922/ 2200/19. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89849059>. (дата звернення: 01.08.2022)
22. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 30 січня 2019 року у справі № 755/10947/17. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79834955>. (дата звернення: 01.08.2022)
23. Постанова Верховного Суду від 10 лютого 2022 року у справах № 813/7762/14. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103132019>. (дата звернення: 01.08.2022)
24. Постанова Верховного Суду від 10 лютого 2022 року у справі № 826/ 10592/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103131948>. (дата звернення: 01.08.2022)
25. Постанова Верховного Суду від 16 лютого 2022 року у справі № 380/ 8425/21. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103371602>. (дата звернення: 01.08.2022)
26. Постанова Верховного Суду від 18 травня 2022 року у справі № 160/5259/20. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/104361332>. (дата звернення: 01.08.2022)
27. Постанова Верховного Суду від 1 червня 2022 р. у справі № 260/1815/21. URL : <https://reestr.court.gov.ua/Review/104593134>. (дата звернення: 01.08.2022)
28. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 лютого 2019 року у справі № 130/1001/17. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79957847>. (дата звернення: 01.08.2022)
29. Висновки та рекомендації П'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики. Податкові спори в адміністративному судочинстві». Податкові спори в адміністративному судочинстві: Збірник тез доповідей П'ятої міжнародної науково-практичної конференції «Адміністративна юстиція в Україні: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 4-5 липня 2022 року). Київ : «Компанія «ВАПЕ», 2022 р. 240 с. (дата звернення: 01.08.2022)
30. Погляд суддів Верховного Суду на проблематику аргументації судових рішень. *Офіційний вебсайт Судової влади України*. 2019. URL : <https://dsa.court.gov.ua/press/news/684757/>. (дата звернення: 01.08.2022)

References:

1. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 № 2747-IV. (2005) N. p. URL : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>. [in Ukrainian].
2. Bernaziuk, Ya. O. (2020) Osoblyvosti zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky ta vidstupu vid pravovykh pozytsii Verkhov noho Sudu (na pryklady vyrishennia publichno-pravovykh sporiv). *Visnyk Luhanskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav imeni E.O.*

Didorenka - Bulletin of Luhansk State University of Internal Affairs named after E.O. Didorenko, 2(90), 77-89. [in Ukrainian].

3. Bernaziuk, Ya. (2020) Osoblyvosti zastosuvannya kryteriiu «iakosti zakonu» pid chas vyrisshennia publichno-pravovykh sporiv. *Pravo i suspilstvo - Law and society*, 5/2020, 6-14. [in Ukrainian].

4. Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy vid 17 zhovtnia 2002 roku № 17-rp (shcho do povnovazhnosti Verkhovnoi Rady Ukrainy). (2002) N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02#Text>. [in Ukrainian].

5. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 18 bereznia 2020 roku u spravi № 240/4937/18. (2020) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88952401>. [in Ukrainian].

6. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 22 liutoho 2022 roku u spravi № 420/12859/21. (2022) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-practice/show/19200>. [in Ukrainian].

7. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 10 lystopada 2021 roku u spravi № 825/997/17. (2021) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/101241002>. [in Ukrainian].

8. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 20 hrudnia 2018 roku u spravi № 760/11122/17. (2018) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78771007>. [in Ukrainian].

9. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 23 kvitnia 2019 roku u spravi № 523/15136/15-a. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/81366262>. [in Ukrainian].

10. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 6 bereznia 2019 roku u spravi № 822/163/18. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80316580>. [in Ukrainian].

11. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 14 liutoho 2019 roku u spravi № 345/1416/17. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79846260>. [in Ukrainian].

12. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 9 kvitnia 2020 roku u spravi № 446/1525/16-a. (2020) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88676051>. [in Ukrainian].

13. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 23 chervnia 2020 roku u spravi № 686/20189/16-a. (2020) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89977359>. [in Ukrainian].

14. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27 bereznia 2018 r u spravi № 295/6301/17. (2018) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/73042834>. [in Ukrainian].

15. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10 lypnia 2019 r. u spravi № 1840/3347/18. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/82947517>. [in Ukrainian].

16. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 22 serpnia 2019 r. u spravi № 295/7220/16-a. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/83799895>. [in Ukrainian].

17. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 30 veresnia 2019 r. u spravi № 360/1432/19. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/84621866>. [in Ukrainian].

18. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 27 bereznia 2020 r. u spravi № 569/727/17. (2020) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/88457573>. [in Ukrainian].

19. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 31 bereznia 2021 roku u spravi № 580/2371/20. (2021) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/96377415>. [in Ukrainian].

20. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 28 kvitnia 2021 roku u spravi № 640/3098/20. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/96592209>. [in Ukrainian].

21. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10 chervnia 2020 roku u spravi № 922/2200/19. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/89849059>. [in Ukrainian].

22. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 30 sichnia 2019 roku u spravi № 755/10947/17. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79834955>. [in Ukrainian].

23. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10 liutoho 2022 roku u spravakh № 813/7762/14. (2022) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103132019>. [in Ukrainian].

24. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 10 liutoho 2022 roku u spravi № 826/10592/18. (2022) N. p URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103131948>. [in Ukrainian].

25. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 16 liutoho 2022 roku u spravi № 380/8425/21.. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/103371602>. [in Ukrainian].

26. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 18 travnia 2022 roku u spravi № 160/5259/20. (2022) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104361332>. [in Ukrainian].

27. Postanova Verkhovnoho Sudu vid 1 chervnia 2022 r. u spravi № 260/1815/21. (2022) N. p. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104593134>. [in Ukrainian].

28. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 13 liutoho 2019 roku u spravi № 130/1001/17. (2019) N. p. URL : <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/79957847>. [in Ukrainian].

29. Vysnovky ta rekomendatsii Piatoi mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Administratyvna yustytsiia v Ukraini: problemy teorii ta praktyky. Podatkovi spory v administratyvnomu sudochynstvi» (2022) *Podatkovi spory v administratyvnomu sudochynstvi: Zbirnyk tez dopovidei Piatoi Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Administratyvna yustytsiia v Ukraini: problemy teorii ta praktyky» (m. Kyiv, 4-5 lyupnia 2022 roku) - Tax disputes in administrative proceedings: Collection of abstracts of reports of the Fifth International Scientific and Practical Conference "Administrative Justice in Ukraine: Problems of Theory and Practice" (Kyiv, July 4-5, 2022)*. Kyiv: «Kompaniia „VAITE“». [in Ukrainian].

30. Pohliad suddiv Verkhovnoho Sudu na problematyku arhumentatsii sudovykh ri shen. (2019) *Ofitsiynyi vebсайт Sudovoї vlady Ukrainy - Official website of the Judiciary of Ukraine*. N. p. URL : <https://dsa.court.gov.ua/press/news/684757/>. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редколегії 02.08.2022

Bernaziuk Ia., Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Professor of the Department of Constitutional and International Law Tavriya National University V. I. Vernadsky (Kyiv, Ukraine)

RESOLUTION OF COLLISIONS BETWEEN ACTS OF LEGISLATION OF DIFFERENT LEGAL FORCE AND BETWEEN LEGAL CONCLUSIONS (POSITIONS) OF THE SUPREME COURT

The article is devoted to highlighting individual approaches to resolving conflicts between acts of different legal forces and between legal conclusions of the Supreme Court.

Based on the analysis of legislation and national judicial practice, the author substantiated that in case of conflicts between acts of the same legal force, a hierarchical approach should be applied. It has been proven that this approach is based on a hierarchical system of normative legal acts, the basis of which is the Basic Law of the State - the Constitution of Ukraine, all other laws are adopted on the basis of and in accordance with the Constitution of Ukraine and cannot contradict it; in turn, subordinate legal acts are adopted on the basis of and in accordance with the laws of Ukraine.

It is argued that in case of contradiction between the norms of the by-law and the norms of the law, the norms of the law should be applied since it has a higher legal force.

Based on the analysis of judicial practice, it was found that a conflict may arise between the legal positions of the Supreme Court in the composition of different panels, chambers or joint chambers, between the legal positions of the Supreme Court and the Grand Chamber of the Supreme Court. It has been proven that the cause of such conflicts may be a different approach of the courts to the interpretation of legal norms regulating the same social-administrative legal relations, as well as a departure from a previously formed legal position; application by cassation courts of an unequal approach to the resolution of conflicts in legislation.

The author substantiates that in order to overcome the conflict between the legal positions of the Supreme Court, certain rules are applied, according to which the conclusions contained in the decisions of the judicial chamber of the court of cassation have priority over the conclusions of the collegium of judges of the court of cassation, the conclusions of the joint chamber - over the conclusions of the chamber or collegium judges of the court of cassation, and the conclusions of the Grand Chamber of the Supreme Court - over the conclusions of the joint chamber, chamber and collegium of judges.

Keywords: conflict in legislation, legal force, hierarchy of legislative acts, administrative proceedings, opinion of the Supreme Court, Supreme Court.

DOI: 10.33766/2524-0323.99.26-40

УДК: 342.947/347.961/342.9

Веселов М. Ю., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ (м. Кривий Ріг - м. Кропивницький, Україна)

e-mail: veselovndl@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

Ладіна Л. С., приватний нотаріус, аспірантка Одеського державного університету внутрішніх справ (м. Одеса, Україна)

e-mail: ladina_ludmila@ukr.net

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0586-8768>

ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НОТАРІУСІВ ЗА ПРАВОМ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЙОГО ПРИНАЛЕЖНОСТІ ДО НОТАРІАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЛАТИНСЬКОГО ТИПУ

Стаття присвячена аналізу юридичної відповідальності нотаріусів у нотаріальних системах латинського типу з метою запозичення позитивного досвіду для модернізації інституту юридичної відповідальності нотаріусів в Україні. Результатом становлення та формування нотаріату латинського типу була тривала еволюція правових ідей в країнах романо-германської правової системи. Зазначені правові ідеї є результатом розвитку культури і людської цивілізації та цінними здобутками правової науки. Будучи учасницею Міжнародного союзу латинського нотаріату, Україна потребує приведення (національного) законодавства у відповідність до основних ознак латин-